

HET LAND VAN HERLE

*Tijdschrift en contactorgaan
voor beoefenaars en vrienden van de historie van oostelijk Zuidlimburg*

Geneeskundige verzorging in Heerlen

(1885-1891 EEN KRITIEKE PERIODE)

De aanwezigheid van een of meer huisartsen was en is nog steeds voor een gemeente met haar omgeving van de allergrootste betekenis, ja zelfs een levensbelang van de eerste orde. Immers de gezondheidszorg staat of valt daarmee, want een arts is vanzelfsprekend totaal onmisbaar voor het verlenen van verantwoorde genees- en heilkundige hulp. Geen wonder, dat de overheid in voorkomende gevallen alles in het werk stelt om tijdig van de vestiging van een arts verzekerd te zijn.

In dit opzicht was er in Heerlen, o.a. in de jaren 1885-1891, een kritieke situatie ontstaan. Dr. Wintgens vertrok in 1885 naar Maastricht, terwijl de gezondheidstoestand van Dr. Piters meer en meer te wensen overliet. Men ging dan ook uitzien naar een geschikte opvolger. Eindelijk meende men deze begin 1890 gevonden te hebben in de persoon van Dr. L. H. E. Lemmens, geboren te Beek (L.) op 21-10-1855, Officier van Gezondheid te Bergen op Zoom. Maar tot groot ongenoegen van de Gemeenteraad zag deze van zijn voornemen af, omdat hij, zoals hij schreef, op verzoek van zijn vrouw(!) in Roosendaal de praktijk zal overnemen van de naar Oud-Gastel vertrokken Heerlenaar(!) Dr. P. W. J. Dautzenberg, geboren 9-11-1851 op de Heerlerbaan. Mirabile dictu! Toen maar weer opnieuw gezocht tot tenslotte Dr. K. F. Wenckebach uit Utrecht bereid vond zich hier te vestigen. Dit geschiedde tegen het einde van het jaar 1891 n.b. slechts enkele maanden vóór het overlijden van Dr. Piters (12-9-1892). Men had geluk gehad. De Raad kon uitroepen „Eureka” en de bevolking van Heerlen kon gerust zijn.

Hier zij terloops opgemerkt, dat in deze tijdsperiode bij gemis of ziekte van een arts telkens op een zeer verdienstelijke wijze assistentie werd verleend door Dr. E. Hermann uit Valkenburg (de schoonvader van de ons welbekende keel-, neus- en oorarts Dr. Van Leent). Ook werd noodgedwongen wel de hulp ingeroepen van buitenlandse artsen, die nabij de Nederlandse grens gevestigd waren.

Het was een wonderbare samenloop van bijzondere omstandigheden en zonder overdrijving een „blijde gebeurtenis”, dat Dr. Wenckebach als protestant zich in het katholieke Heerlen kwam vestigen. Ook hier had een vrouw een doorslaggevende invloed maar dan „ten goede” en niet „ten kwade”, zoals in het aangehaalde geval Lemmens. Zie hier beknopt het verloop van zaken:

Na op 9 februari 1888 op 24-jarige leeftijd te Utrecht cum laude te zijn gepromoveerd tot doctor in de geneeskunde en in 1889 zijn arts-examen te hebben afgelegd, werd hij benoemd tot militair arts en zou toen dus eigenlijk naar Nederlands Indië uitgezonden worden. Intussen kreeg hij op grond van zijn wetenschappelijke publicaties voorlopig een jaar verlof. Toen hij in 1890 de verbintenis teniet wilde doen, bleek dat slechts mogelijk tegen terugbetaling van f 3000,—. Uiteraard betekende de voldoening dezer schuld een hele last ook al ontving hij hierbij voorschotten van een oom. In elk geval kreeg hij eerst in 1894 ontslag als reserve-militair-arts, zonder ooit in dienst te zijn geweest . . .

Na assistent te zijn geweest bij de professoren Pekelharing en Engelmanns deed hij in samenwerking met laatst genoemde gedurende 5 maanden onderzoekingen in Napels. Wenckebach was sinds 1889 verloofd maar op een assistentschap kon hij niet trouwen en de fysiologie gaf geen brood en vooruitzichten . . . Zo deed hij het enige, wat hij onder de gegeven omstandigheden meende te kunnen doen: hij waagde de sprong naar het platteland, hetgeen sommige professoren voor hem „zelfmoord” noemden. Hij werd huisarts op een plaats, die hij eerst op de kaart moest opzoeken: Heerlen, dat toen slechts enkele duizenden inwoners telde en waar ruim een tiental jaren later zijn broer Eduard directeur-generaal der Staatsmijnen zou worden. Na enkele maanden zijn praktijk te hebben uitgeoefend, kon hij zijn bruid in het doktershuis aan de Geleenstraat leiden: op 2 juni 1892 huwde hij te Utrecht met de Eindhovense Catherina Henny, die hem twee dochters en twee zoons schonk (waarbij de bekwame en in Heerlen geboren Oswald, die onder meer het bekende beeld „Monsieur Jacques” vervaardigde, waarvan thans een exemplaar als de „onbekende grootheid N.N.” de Heerlense Promenade siert. Maar tegelijk schonk deze vrouw, zij het dan ook na allerlei wederwaardigheden, eindelijk aan Heerlen de lang verwachte huisarts, die later professor zou worden in Groningen, Straatsburg en Wenen en een internationale faam zou krijgen als hartfysioloog. . . .

Na zijn vertrek uit Heerlen werd Wenckebach in 1897 opgevolgd door dokter F. J. M. de Wever, met wie terzake reeds contact werd opgenomen kort nadat hij met gunstig gevolg zijn candidaatsexamen had afgelegd. Een duurzame geneeskundige hulp moest immers kost-wat-kost verzekerd zijn. En dat bij dat lofwaardig streven enig geluk goed van pas komt, bewijst wel vorenstaand historisch verhaal.

J. TH. JANSSEN

Egon van der Elst en de Domaniale mijnen te Kerkrade

III. BENOEMING BIJ DE DOMANIALE MIJN

Bij het overlijden van F. D. J. Büttgenbach ontstond derhalve alleen een vacature als „conducteur directeur” van de Domaniale mijn. Het benoemingsrecht lag in handen van de hoofddirectie van de Aken-Maastrichtse Spoorweg Maatschappij. Ofschoon het een Nederlands-Duitse maatschappij was, was toch de Duitse invloed overheersend. Van het totale aandelenkapitaal waren te dien tijde slechts 1420 aandelen in Nederlandse tegen 12.330 in Duitse handen.

De kans op benoeming van een Duitse directeur als opvolger van Büttgenbach was derhalve zeer groot, temeer omdat in Nederland geen kandidaten met mijnbouwkundige ervaring beschikbaar waren. De enige Nederlandse sollicitant was Egon van der Elst, mijnningénieur van Delft met als uitsluitende praktijkervaring zijn stages in de Engelse steenkolenmijnbouw. Voor Nederland en in het bijzonder ook voor de Akademie te Delft was het van belang om Van der Elst benoemd te krijgen op deze post.

Op 18 december 1851 schrijft de opvolger van A. Lipkens als directeur der akademie, Dr G. Simons, een uitvoerige brief aan P. J. J. Bogaert, die naast ingenieur der mijnen ook commissaris des Konings is voor de Domaniale mijn,¹⁾ om E. van der Elst aan te bevelen in deze vacature. Dit schrijven was een antwoord op een vraag van Bogaert aan Dr Simons d.d. 14 december 1851. Hierbij had deze gevraagd om een „kweekeling” van Delft ter voorziening in de vacature op de Domaniale mijn. De brief van Simons gaf een duidelijk beeld van de situatie en positie van Van der Elst zoals uit onderstaande tekst blijkt:

„Alvorens ik overga tot de eigenlijke beantwoorden van Uwer geëerden brief van den 14 dezen, No 145, voel ik mij gedrongen UEd. Gestr. mijne dank te betuigen voor de welwillende opmerkzaamheid, aan een kweekeling der Kon. Akademie geschonken. Ik hecht aan dat blijk van goedkeuren des te hoogere waarde, omdat Uwe tegenwoordigheid bij het examen UEGst. in staat heeft gesteld over de kennis van den kweekeling te oordelen, die de eer heeft gehad van bij U in aanmerking te komen. Niet minder gevoelig ben ik voor de voortdurende bewijzen van welwillendheid, door het Bestuur der Aken-Maastrichtsche Spoorweg Maatschappij, aan de kweekelingen der Akademie gegeven. Ik verzoek UEGst. beleefdelyk daarvoor, aan dat Bestuur, de betuiging mijner erkentelykheid te willen overbrengen.

De Heer Van der Elst (de Vader) is bij mij geweest, en heeft mij gezegd, dat hij zich, bij afwezigheid van zijn zoon, zou wenden tot het Bestuur der Aken-Maastr. Spoorweg Maatschappij, ter verkrijging voor dien zoon, van de betrekking van conducteur-directeur der domaniale Steenkolenmijnen te Kerkrade. Er was dus, bij den vader, geen twijfel, of zijn zoon zou die betrekking aange naam zijn. Ik deel in die mening geheel en zou misschien reeds de vrijheid hebben genomen den kweekeling der Akademie aan te bevelen, wanneer geene bijzondere redenen mij hadden teruggehouden. Ik voel mij verplicht die redenen op te geven, omdat zij dienen kunnen voor de stelling van den Heer v.d. Elst den ingenieur, te doen kennen.

Na de Akademische studien volbragt te hebben, en dus verkregen de theoretische kennis, den mijn-ingenieur noodig, werd Van der Elst met drie andere kweekelingen naar Engeland gezonden, voor de oefening in den practischen mijnbouw, en wat daarmee in verband staat, onder de leiding van den Ingenieur de Groot, den ontdekker van tin op Billiton. Welke de vruchten geweest zijn der Akademische studien en der practische oefeningen, behoef ik UEGstr. niet te verklaren. Het examen, ook door U afgenomen, heeft die vruchten doen kennen. Het was mij hoogst aangenaam, dat de geheele commissie van examen bijzonder voldaan was over den uitslag, en dus de eerste uitzending van mijningenieurs naar Indië, goede gevolgen beloofde voor het vaderland. De Heer v.d. Elst, ik behoef het U niet te herinneren, was de eerste onder de kweekelingen. Er kwam evenwel een beletsel op tegen zijne afzending. De vader, die lang reeds tegen het vertrek zijns zoons naar Indie had opgezien, bewoog dezen om zijne vooruitzigten aan de ouderliefde op te offeren, en voor de betrekking te bedanken, die hem wachtte. Veel leed deed mij dit, hoewel ik het ouderlijk gevoel moest eerbiedigen. Ik hoopte evenwel dat de tijd den weerzin des vaders zou overwinnen, en de zoon aan zijn bijzonder verlangen zou kunnen voldoen. Er moesten opnieuw kweekelingen naar Engeland gezonden worden, voor practische oefening. Van der Elst zou een uitmuntende leidsman voor hen zijn; hij zou daarbij geheel blijven in zijn vak, en de kans werd niet geheel afgesneden voor zijn later vertrek naar Indië. Het voorstel daartoe werd door den Min. van Kolonien aangenomen, en Van der Elst belastte zich bereidwillig met de moeilijke taak, waarvan hij zich, tot heden, bijzonder goed gekwetent heeft. Het eene doel zijner zending naar Engeland is, tot dus verre, gelukkig bereikt; het andere is evenwel mislukt, daar hij vast besloten heeft niet naar Indië te gaan. In deze omstandigheden moet ik vorschen dat hij, in het vaderland, eene betrekking vinde in overeenstemming met zijne kunde en zijne neiging. Gaarne zal ik dus, naar ik kan, het mijne doen, om hem zulk een werkring te bezorgen: maar ik meende nu, bij de eerste gelegenheid, niet het initiatief te mogen

nemen, wat zou schijnen in tegenspraak met mijne vroegere verlangens.

Het zal UEGst. hoop ik, uit deze opgave duidelijk wezen, waarom ik niet, zonder er om gevraagd te zijn, Van der Elst heb aanbevolen, en hem toch gaarne aanbeveel. Hij verdient die aanbeveling om zijne kunde, theoretische en practische beide. Hij is, nagenoeg vier jaren, in Engeland geweest bij de mijnen en heeft zelfs deel genomen aan de werkzaamheden onder den grond. Ik behoef het UEGstr. niet te verzekeren dat de oefeningen, vroeger door hem meegedaan, en later door hem geleid, zich niet tot toezien bepaald hebben: het is geweest hard en aanhoudend werken, in alle betekenissen van het woord. Ik houd mij dus overtuigd, dat Van der Elst geheel geschikt zal wezen, voor de genoemde betrekking, wat zijne kunde aangaat. Wat hem, bij den aanvang misschien, voor de directie ontbreken mogt zou hij, ben er zeker van spoedig aanvullen. Om zijn karakter en wijze van zijn houd ik hem niet minder aanbevelingswaardig dan om zijne . . . Sedert jaren heb ik hem gekend, als kweekeling eerst, naderhand in andere betrekking, die veel beleid vordert, en geheel van vertrouwen en ik weet niet anders dan gunstig van hem te getuigen.

Ik hoop hiermede voldaan te hebben aan het vereerd verlangen van UEGstr. Mogt het noodig geoordeeld worden, dan ben ik bereid meerdere bijzonderheden mee te deelen.

Ik veroorloof mij de belangen van de delftsche Akademie Uwer bescherming aan te bevelen, en die van het Bestuur der Aken-Maastrichtsche Spoorweg Maatschappij”.

De vader van Van der Elst had zich ondertussen ook gewend tot de Minister van Financien. In een schrijven aan Bogaert als commissaris des Konings beveelt deze langs indirecte weg Van der Elst aan, stellende:

„Heeft goed gevonden en verstaan bij extract deze te kennen te geven dat de inlichtingen welke den Minister ook van elders omtrent voornoemde van der Elst heeft ontvangen, zijne plaatsing aan de steenkolenmijnen te Kerkrade wenselijk doet voorkomen; echter dat de minister zwaarigheid moet maken den Heer van der Elst daartoe regtstreeks aan de Directie der Aken-Maastrichtsche Spoorweg Maatschappij aan te bevelen, hoe gaarne hij hem ook met de Directie der Mijnen zag belast”.

Ondertussen was de benoemingsprocedure reeds in gang gezet. De functie van Directeur werd voorlopig waargenomen door de ontvanger der mijn Naus teneinde voldoende tijd te hebben een verantwoorde keuze te doen.

In de vergadering van de Nederlandse directie van de Spoorweg Maatschappij op 26 december 1851 wordt de door Bogaert overgelegde brief van Dr Simons, met een brief van de vader van Van der Elst en een aanbeveling van de waterstaatsingenieur L. Bijsterborgh behandeld. Besloten wordt om Van der Elst op te roepen om kennis te komen maken met de directie „ingeval deze kennismaking

Afbeelding als prentbriefkaart van het fabriekscomplex van de Domaniale mijn omstreeks 1915.

tot geen resultaat mogt leiden alsdan zijne uitgaven voor reiskosten zullen vergoed worden”.

In de vergadering der direktie van 20 januari 1852 krijgt deze kennisgeving zijn beslag. Alvorens echter tot benoeming te besluiten, wordt Van der Elst opgedragen een verslag op te maken: „aangaande de toestand der Domaniale Steenkoolmijnen, zullende de heer ontvanger hem alle daartoe noodige inlichtingen en stukken uit het archief verstrekken”.

Van der Elst tijgt onmiddellijk aan het werk en dient op 24 januari reeds zijn verslag in bij de Nederlandse Directie van de Spoorweg Maatschappij. Voor goed begrip zij vermeld, dat er een Nederlandse direktie was gevestigd te Maastricht en een Duitse gevestigd te Aken. Bij het nemen van belangrijke beslissingen vergaderden beide direkties tezamen.

Het rapport is 8 pagina's lang. Het meest sprekende uit dit rapport zijn de volgende constatering:

„Vooraf echter dien ik de Directie bepaald te kennen te geven, dat ik mijn Rapport als niet volledig beschouw, en slechts enkele punten in overweging heb kunnen nemen, uit hoofde door tijdsgebrek teveel bepaald was.

De kwesties die zich zouden kunnen voordoen omtrent de vroeger plaats gehad hebbende wijze van ontginnen, zal ik tusschen beide laten, doch vermeen te kunnen zeggen, dat het tegen alle regels indruisschende dient te worden beschouwd, de bovenste lagen te ontginnen alvorens de onderliggende uitgewerkt te hebben; men

heeft steeds het voor de hand gelegen gedeelte ontgonnen, zonder genoegzame voorbereidende werken te maken.

De gallerijen zijn over het algemeen goed aangebragt en voldoende ondersteund, doch ik betwijfel het of men niet met het hout ter verzekering van deze eenigszins te vrij in het werk is gegaan, zeg betwijfel het, daar alsnog geen direct besluit mag trekken, alvorens door ondervinding over het dak & bodem der lagen voldoende kan oordelen.

Het opvoeren van de met kool beladen cufaden ²⁾ langs de hellende vlakken, dient als tijd- & geldrovend te worden beschouwd, alvorens een zeker gedeelte van eene laag te ontginnen diende men de verbinding met de hoofdschacht daar te stellen, die men gevoegelijk en allerraadzaamst uit twee punten kon aanvangen, zoo uit de laag als van de put uitgaande, hetgeen zonder het minste bezwaar kan plaats hebben, als de plannen der ontginning nauwkeurig zijn vervaardigd. Door de daarstelling dezer verbinding zou men veel van het lastige en kostbare opvoeren van het water door tonnen en handpompen voorkomen. Het verluchten der mijn is voldoende. In de steengang die van de hoofdschacht naar Merl. Oost ³⁾ toegaat, laat het steenen beschot ter luchtwisseling dat thans vervaardigd wordt wel iets te wenschen over, en had zulks aan de zijde van het naauwste afgeschoten deel der steengang, wel minder uitstekend kunnen wezen, trouwens is hiertoe nog ligt eene verandering aan te brengen en zal dit beschot niet van langen duur behoeven te wezen, bij aldien de ontginning op goede wijze wordt voortgezet, dat zoveel te meer raadzaam is, daar ik het afgeschotene deel voor de afgewerkte lucht wel wat te naauw beschouw, niet dat uit dien hoofde de gangen als van geen genoegzame afmeting oordeel, deze zijn over het algemeen ruim genoeg, doch tot vervoer van de cufaden wordt steeds eene groote ruimte vereischt. Het ware wenschelijk dat deze cufaden niet zoo lomp zwaar waren, 1e voor het vervoer, 2e voor de afmeting der gallerijen & 3e voor het opvoeren in de schacht; hierdoor zou eveneens het overladen der kool bij de dalende hellende vlakken, dat allernadeeligst is, vermeden worden.

Door het opbrengen van minder groote cufaden zou wel is waar niet dezelfde hoeveelheid steenkool bij elke reis worden opgebragt, doch voor het geheel zou zulks daarentegen eene vermeerdering ondergaan, dewijl de reis telkens spoediger zou kunnen plaats hebben, te meer nog bij aldien in plaats van ronde geleidraden uit gevlochten ijzerdraad, gebruikt werden opleiders uit spoorstaven bestaande, waarlangs een platform gleed, waarop de met kool beladen wagens of cufaden werden geplaatst; zulks zou bovendien zeer wenschelijk wezen voor den langeren duur dezer cufaden, welke het volgens ingewonnen berigten slechts zeer korten tijd uithouden zonder eene aanzienlijke herstelling te ondergaan.

De aansluiting van dat deel der put waar de steenkool wordt opgevoerd zou op een minder kostbare, veel eenvoudigere en minder

omslagtige wijze kunnen geschieden, waardoor dan tevens ook slechts één man in plaats van drie op de landingsplaats zou vereischt worden.

Het uithouwen der kool gaat niet met de vereischte zorg gepaard, eene meer volledige sortering, twijfel of er eenige bestaat, zou in het belang der verkoop zeer te wenschen wezen.

De voetweg voor de mijnwerkers is voldoende gebruikbaar, doch eene herstelling op sommige plaatsen zal veiligheidshalve noodwendig wezen; deze weg is zeer vermoeyend en komen de werklieden niet zoo frisch in hunne werkplaatsen als wenschelijk is; ware het entractiedeel der put & de cuffaden goed ingerigt, zoo konden de mijnwerkers hierin afdalen en opkomen met de cuffaden; het gevaar dat zich sommige daarvan voorstellen is geenszins aannemelijk; een onlangs gedaan onderzoek in Engeland ten opzichte van het gevaar verbonden met de ladders en dat met het platform door het stoomtuig bewogen, heeft zeer ten voordele van deze laatste inrigting gesproken, zie Mining journal van het begin der maand December 1851. Door deze laatstgenoemde communicatie voor de mijnwerkers zou tevens een bezwarend en langdurig onderhoud der voetweg vermeden worden.

Het gebruik van Davij lampen is zeer prijselijk op die plaatsen waar gevaar voor ontplofbaar gas bestaat, doch deze aan te wenden waar zulks niet is, is eveneens laakbaar wegens de vele kosten waartoe ze noodwendig aanleiding geven; eene tegenwerping te maken dat welligt de mijnwerklieden zoozeer aan het gebruik der Davij lampen verslaafd zijn, zij zich niet zonder deze buiten gevaar bevinden vervalft direct, dewijl op vele plaatsen enkel het onderdeel der lampen zonder de gevlochten cijlinder in gebruik heb gezien. Alle mogelijke voorzigtigheidsmaatregelen te nemen is prijsbaar, en zoo daarom alvorens de werklieden naar hunne werkplaatsen gingen, deze doen onderzoeken door den opzigt-hebbenden persoon, die dan al naarmate van bevinden de noodige maatregelen kon doen nemen.

De pompenschacht en de daar zich in bevindende toestellen, pompen, die zijn in eene, op verreweg na niet goeden toestand: in het onderste gedeelte der schacht valt niet alleen zooveel water van de bovenstaande pompen, dat het met een sterken regen te vergelijken is, doch wel met het omstorten van bakken water. In hoeverre de pompen groot genoeg zijn ter behoorlijke opvoering van het water, kan ik niet beoordeelen, dewijl de hiertoe noodige inlichtingen geheel ontbreken, doch zeker is dat de pompen niet die hoeveelheid opbrengen waartoe ze in staat zijn."

Van der Elst weidt dan nog uitvoerig uit over de slechte toestand der mijnpompen en de onoordeelkundige inrichting van het gehele bemalingssysteem van de mijn.

Hij besluit zijn rapport als volgt:

„Nogmaals breng ik ter aandacht der Directie, dat dit rapport volstrekt niet volledig is, en ik slechts een vlugtig overzicht heb

kunnen nemen. De indruk die ik door mijn bevinden der koolmijn bij de Directie te weeg breng, zal welligt voor mijne zijde beter te wenschen wezen, doch heb vermeend het als mijn pligt te beschouwen voorzigtigheidshalve de ware stand van zaken aan te geven, hierbij de wensch uitende om door de Directie spoedig in de gelegenheid gesteld te worden, om krachtig mede te werken aan eene betere stand van zaken."

Op 31 januari 1852 vergadert de Directie te Maastricht. Punt 2 van het verslag dezer vergadering luidt als volgt:

„De Directie gezien het verslag omtrent den toestand der Domaniale Steenkolenmijnen van 24 j.l. opgemaakt door de heer E. v.d. Elst civil ingenieur der mijnen, ingevolge aan hem in de vergadering van de 20 dezer gedane uitnodiging besluit:

1 Aan de gemeenschappelijke Directie voor te stellen van genoemden heer E. van der Elst tot conducteur-directeur te benoemen op een bezoldiging van f 1.200,— 's jaars benevens vrije woning en vergoeding van brand.

2 Afschrift van het verslag te zenden aan de Directie te Aken."

In de gemeenschappelijke vergadering van de directies Aken en Maastricht werd het contract van 30 april 1852, dat met Egon van der Elst als directeur der Domaniale Steenkolenmijnen was gesloten, goedgekeurd en werd hij met ingang van 1 mei 1852 als zodanig geïnstalleerd.

Op deze datum begint de eerste Delftse mijningenieur in Zuid-Limburg zijn taak. Hij was op de kop af 26 jaar oud. Dat men hem op deze jeugdige leeftijd deze taak toevertrouwde, was zeker een uitvloeisel van het rapport, dat hij op zo korte termijn had opgemaakt. Dit rapport had duidelijk grote indruk gemaakt op de hoofddirectie. Het legde een aantal toestanden bloot, die aan deze directie, die met grote financiële zorgen zat voor de spoorwegaanleg, onsnapt waren. Het rapport zelf kreeg een vervolg, doordat aan twee Belgische mijningenieurs opdracht gegeven werd eveneens een rapport uit te brengen over de technische, mijnbouwkundige en financiële situatie van de Domaniale steenkoolmijnen. Op 30 oktober 1852 brachten Jules Gernaert, Ingenieur en chef des mines, en J. Chaudron, Ingenieur des Mines, een uitvoerig rapport uit aan de hoofddirectie. Zij stellen een belangrijk aantal veranderingen voor in de wijze van de ontginning van de steenkoollagen, in de pompinstallaties, in het vervoer, het onderhoud etc. Over Van der Elst constateren zij: „Le Directeur Van der Elst dont nous nous plaçons à reconnaître les connaissances et l'aptitude d'apporter des changements”.

Zij stellen vast, dat bij hun laatste bezoek een aantal verbeteringen reeds in gang waren gezet. Zo waren 25 à 30 arbeiders op een totaal van 112 afgevloeid als gevolg van een betere organisatie. Dit rapport geeft ook een overzicht van de totale bezetting van de Domaniale steenkolenmijnen. Deze opsomming geeft een duidelijk beeld van de bescheiden omvang van de steenkoolontginning in 1852.

Werkzaam waren:

Bovengronds:

2	pompenmackers
1	ophaalmachinist
2	pompers
3	stokers
1	lampinist
1	hulplampenist
4	smeden
4	timmerlieden
3	zagers
2	metselaars
1	nachtwaker
9	diverse vakarbeiders
3	dechargeurs au puits

36 arbeiders

Ondergronds:

3	voormannen
21	houwers
19	handlier-bedieners
4	laders in de pijler
8	steenhouwers
4	hulpsteenhouwers
7	herstellers
2	hulpherstellers

68 arbeiders

Op een totaal van 21 haveurs (houwers) waren 83 niet-productieve krachten werkzaam. In de voorbereiding zaten 8 steenhouwers met 4 hulpkrachten. De steenhouwer was gespecialiseerd in het nabreken van het vloergesteente in galerijen. Ook geeft het rapport een inzicht van de salarisuitgaven, in tegenstelling tot de arbeidslonen, die wisselden naar de arbeidsprestatie.

Administratiens supérieurs:

Le commissaire royal (Bogaert)	f 800,—
L'employé comptable de la Direction Ch. F. Michaeli	f 1.137,—
Frais de voyage de l'administration	f 378,—
	<u>f 2.315,—</u>

Employés à la mine:

Le Directeur v.d. Elst	f 1.200,—
Le comptable Naus	f 725,—
Le receveur Dubois	f 450,—
Le garde magasin Schmitz	f 450,—
Le garde mesure Vandrad	f 360,—
	<u>f 3.185,—</u>

Totaal f 5.500,— waarbij de hoogte van het salaris van de vaste vertegenwoordiger van de hoofddirectie Michaeli opvalt. Vermeld werden nog de 3 maîtres mineurs, de voormannen met toezicht belast. Twee hiervan ontvingen een loon van f 1,40 per dag, de derde van f 1,—. Zij worden speciaal gememoreerd om vast te stellen, dat zij oud zijn en niet meer mee kunnen. Geadviseerd wordt dan ook een ervaren maître mineur aan te trekken.

De adviezen van de Belgische mijningenieurs werden grondslag voor de reorganisatie van de Domaniale mijn. Uit de konstatering, dat alle medewerking werd ondervonden, mag men afleiden dat Van der Elst het geheel met de inhoud van dit rapport eens was. Op grond van deze richtlijnen wordt dan ook verder gewerkt. In de maandelijke direktierapporten komt dit regelmatig tot uiting.

Het eerste rapport van Van der Elst dateert van 1 juni 1852. Zijn eerste rapporten wijzen vooral op de achterstanden in onderhoud, ontsluiting, de gebrekkige bemaling e.d. Nadat het rapport van de twee Belgische deskundigen is uitgebracht op 30 oktober 1852 wordt Van der Elst veel duidelijker in zijn rapporten. Hij wijst dan op het zeer onvoldoende onderhoud van de mijn; onder meer is reeds sinds lange tijd de waterafvoergalerij ingestort en niet begaanbaar. De ontginning is verspreid over te veel lagen en winningspunten. Om uit de moeilijkheden te komen stelt hij voor de gehele winning te concentreren in de laag „Merl”. Ook zijn de veiligheidslampen aan algeheel herstel toe en moeten reserveveiligheidslampen aangeschaft worden. Ondanks de ingevoerde bezuinigingen wordt met verlies gewerkt. Hij zelf schatte dit verlies op f 2.000,—. Uiteindelijk bedroeg het f 1.131,15.

In mei 1853 komt de ontsluiting van de laag „Merl” gereed, nadat een luchtverbinding tot stand gebracht is. De produktie wordt dan in deze laag, een bekend goed exploiteerbare laag, geconcentreerd. Door een sterke verlaging van de kostprijs en een bescheiden stijging van de verkoopprijs staat men weer op winst. Uit het overzicht, dat Van der Elst publiceert in het „Tijdschrift ter bevordering van de Nijverheid” van 1878, blijkt dat tot en met 1876 er voortdurend met winst gewerkt is.

De verkoop is tot 1873 geheel gericht op landafzet, d.w.z. dat de steenkool op de mijn werd afgehaald met paard en kar. Pas in 1873 werd aan de verplichting uit de concessie der Aken-Maastrichtse Spoorweg Maatschappij voldaan een zijtak aan te leggen naar Simpelveld, die nog diverse jaren paardentractie heeft gekend. Eerst in een later stadium werd op lokomotieftractie overgegaan. De concentratie van de steenkoolontginning maakte een gedeelte van de mijn tijdelijk overbodig met name de lagen Klein Mühlenbach en Steinknip. Beide lagen hadden een niet onaanzienlijke watertoevloed, waardoor de mijnpompen extra zwaar belast werden.

Om de watertoevoer te beperken werd besloten deze mijnvelden af te dammen. Dit werk werd in een uitvoerig, met schetsen toegelicht artikel door Van der Elst in 1861 gepubliceerd en afgedrukt in de Notulen van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs (1862-1863). Om voor de toekomst een keuze te doen, werd één dam uitgevoerd in hout en twee in metselwerk. Zijn conclusie luidt:

„Alhoewel met den dam in metselwerk het doel zeer goed werd bereikt, is toch een houten dam te verkiezen dewijl men bij deze de poriën, waar hier en daar het water nog zou kunnen doordringen,

met wiggen kan sluiten, hetgeen bij den dam in metselwerk niet kan geschieden". Voorzover is na te gaan, is dit het enige zuiver technische artikel, dat van de hand van Van der Elst afkomstig is. Zijn manuscript over grondboringen werd door de Raad van Bestuur van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs niet geplaatst.

Ir. C. RAEDTS

NOTEN:

1. De commissaris des Konings was de gedelegeerde van de Regering, aangewezen door de Minister van Financiën, om toezicht te houden op de naleving van het pachtcontract van de Domaniale mijn.
2. Met cuffaden (afgeleid van cuffat) is bedoeld de langgerekte ton, waarmede de steenkool naar de oppervlakte vervoerd werd. Ondergronds werden de kolen er in gestort; bovengronds werd de ton gekiept om de steenkool te verdelen in grof en fijn.
3. Merl is de benaming die ook thans nog in gebruik is, van een bekende rijke kolenlaag.

Een poging tot vergroting van het markizaat Hoensbroek?

In de *Geschiedenis van Hoensbroek*, in 1967 uitgegeven, wordt bij de bespreking van Arnold Adriaan van Hoensbroek (bl. 97-110) ook vermeld dat de „baronnie” Hoensbroek op 30 december 1675 tot markizaat verheven werd. De redenen worden uit de verheffingsakte aangehaald: het rapport van de baron over de verdiensten van zijn voorvaderen en vooral van hemzelf, bijzonder zijn werkzaamheden als gezant in de jaren 1673-74; voorts de schade die hij tijdens de oorlog met de Fransen in het land van Luik geleden heeft (bl. 103).

Verder vermeldt genoemd werk hierover niets. In het archief der familie von und zu Hoensbroech te Haag (Geldern) zal daar wel meer over te vinden zijn. Habets signaleerde reeds een dossier over Arnold Adriaan in het Algemeen Rijksarchief te Brussel.¹⁾

Maar de uiteindelijke beslissing over de verheffing lag natuurlijk bij de koning van Spanje, in zijn hoedanigheid van Heer van de Zuidelijke Nederlanden. Het moet ons dus niet verwonderen als er in de Spaanse archieven ook iets over te vinden is. Nu wilde het geval dat ik, op zoek naar andere gegevens, in de repertoria van het Archivo General te Simancas (Spanje) meermalen stootte op de naam Hoensbroeck. In de derde afdeling, Secretaría de Estado, sectie Documentos de las negociaciones de Flandes, Holanda y Burselas, 1506-1795, vond ik enkele dossiers die de politieke correspondentie van Arnold Adriaan van Hoensbroek bleken te bevatten. In een volgende publikatie hoop ik daarop terug te komen. In dit artikel wil ik alleen de stukken bespreken die op de verheffing van Hoensbroek tot markizaat betrekking hebben. Zij bevinden zich in afzonderlijke lias, legajo 2500, van genoemde derde afdeling, onderafdeling Secretarías provinciales. Daar alle hier te bespreken stukken onder dit ene nummer zijn ondergebracht, worden hiervan verder geen referenties meer gegeven.²⁾

I

Uit de voorhanden documenten krijgt men de indruk dat Arnold Adriaan bij het voorbereiden van zijn aanvraag zeer geleidelijk en politiek te werk is gegaan. De oorlog met Frankrijk, die voor de Nederlanders begon met het rampjaar 1672: oorlog met Frankrijk, Engeland, Munster en Keulen, moord op de Witt, verheffing van Willem III tot stadhouder, stortte tenslotte ook de Spaanse Nederlanden in de ellende. De financiële nood werd in Brussel zo groot, dat het hof in Madrid de waarnemend gouverneur in Brussel, Monterey, volmacht gaf, koninklijke domeinen te verkopen. Daarop steunend verkocht Monterey op 3 januari 1675 in de directe omgeving van de

stad Geldern een groot aantal heerlijkheden aan diverse gegadigden voor de som van f 96.000. Dit bedrag moest binnen drie weken betaald worden. Of nu aan deze voorwaarde niet voldaan is, is uit het stuk niet op te maken, maar de koning (of eigenlijk Monterey) annuleerde de verkoop „om redene ons daertoe moverende” en op 26 januari werden dezelfde heerlijkheden in hun geheel verkocht aan „onsen lieven ende getrouwen m’heer Arnold Adriaan vrijheer van Hoensbrouck . . . voor die goede ende ghetrouwe diensten die hy ons heeft gedaen in diversche occasien ende die wy noch van hem verhoppen” tegen de prijs van f 100.000 contant te betalen.

Arnold kreeg deze goederen in erfleren voor hem en zijn wettige erfgenamen. Hij mocht ze echter niet in de dode hand vererven. In het stuk van 26 januari worden de heerlijkheden opgenoemd. Zij grensden aan elkaar en vormden een aaneengesloten gebied, deels in het zg Neerambt, deels in de zg Voogdij.³⁾ In het Neerambt lagen: Wetten, Pont, Veert, Capellen, Kevelaer, Kleinkevelaer en Raven; in de Voogdij: Nieuwkerck en Winternam, Aldekerk en Eyll, Sevelen Rheurdt, Vernum, Schaephuysen, Tönnisberg en Stenden.

Bekijkt men de bijgaande kaartjes dan zal het duidelijk zijn dat Arnold Adriaan hiermee een groot, aaneengesloten gebied verworven heeft, heel wat groter dan zijn oude stamland, de heerlijkheid Hoensbroek. Hij kreeg er de hoge, middelbare en lage rechtspraak; het recht om schouten, schepenen en gerechtsboden aan te stellen; geestelijke officies te verlenen; heerlijk jacht- en visrecht; recht van hand- en spanndiensten en verdere gebruikelijke rechten. De verkoper behield voor zich de rechten van domeinen, aktien, inkomsten, oproep voor militaire dienst, beden en verlenen van water- en windrecht, de mineralen en de konfiskaties. De koper verplichtte zich, de bewoners hun vanouds verworven rechten te laten, geen nieuwe lasten op te leggen en geen grenzen te veranderen.⁴⁾ Daarmee was de eerste stap gezet.

II

De volgende stap was het verzoek van Arnold Adriaan aan de koning, om zijn heerlijkheid Hoensbroek tot markizaat te verheffen. Dit verzoek moet in de eerste helft van 1675 zijn ingediend, want nadat het via Brussel naar Madrid was gestuurd, werd het daar op 1 juli in de koninklijke Raad besproken.

Uit het begeleidend schrijven van de landvoogd blijkt dat de aankoop van het Gelders gebied heeft plaats gehad met het oog op een grotere status van de aanvrager. Daarom wordt bevestiging van die koop, reeds in naam des konings geschied, nog eens nadrukkelijk aangevraagd. Het verzoek werd blijkens een aantekening op het stuk zelf ter advies naar de Raad van Vlaanderen verwezen. Het advies zal gunstig geweest zijn, want op 30 december 1675 werd de heerlijkheid Hoensbroek inderdaad tot markizaat verheven. Dit mag wel even benadrukt worden, want in tegenstelling tot de romaanse landen, met name Spanje, zijn in de Nederlanden de markizaten niet talrijk geweest. In ons land

Neerambt, Stad Geldern en Voogdij (naar Nettessheim)

zijn er maar drie aan te wijzen: Bergen op Zoom, Veere-Vlissingen en Hoensbroek. Wat Arnold Adriaan tot de aanvraag van juist deze titel bewogen heeft, is niet bekend. De nederlandse term is markgraaf en wijst op de oude functie: bestuurder van een markgraafschap, een grensgebied. Slanghen heeft deze term gebruikt voor zijn boek, een eeuw geleden.

Een aparte vraag is die naar de juridische verhouding tot het graafschap (Spaans) Valkenburg. Daarop kunnen we hier niet ingaan. In feite is Hoensbroek tot 1795 deel blijven uitmaken van Spaans, na 1715 Oostenrijks Valkenburg.

III

Intussen kon de nieuwe markies niet veel van zijn markizaat genieten. De Hollandse oorlog tussen Frankrijk en de Republiek was nog in volle gang. Ook Spanje was daarin betrokken en juist Arnold Adriaan heeft als gezant aan buitenlandse hoven bijzonder voor de deelname van Spanje geijverd. Maar het gevolg van deze oorlog was dat Maastricht in franse handen en het land van Valkenburg door fransen bezet was. Het zal daarom geweest zijn dat Arnold en zijn echtgenote op 4 juni 1675 hun Hoensbroeks bezit aan hun oudste zoon hebben overgedragen.

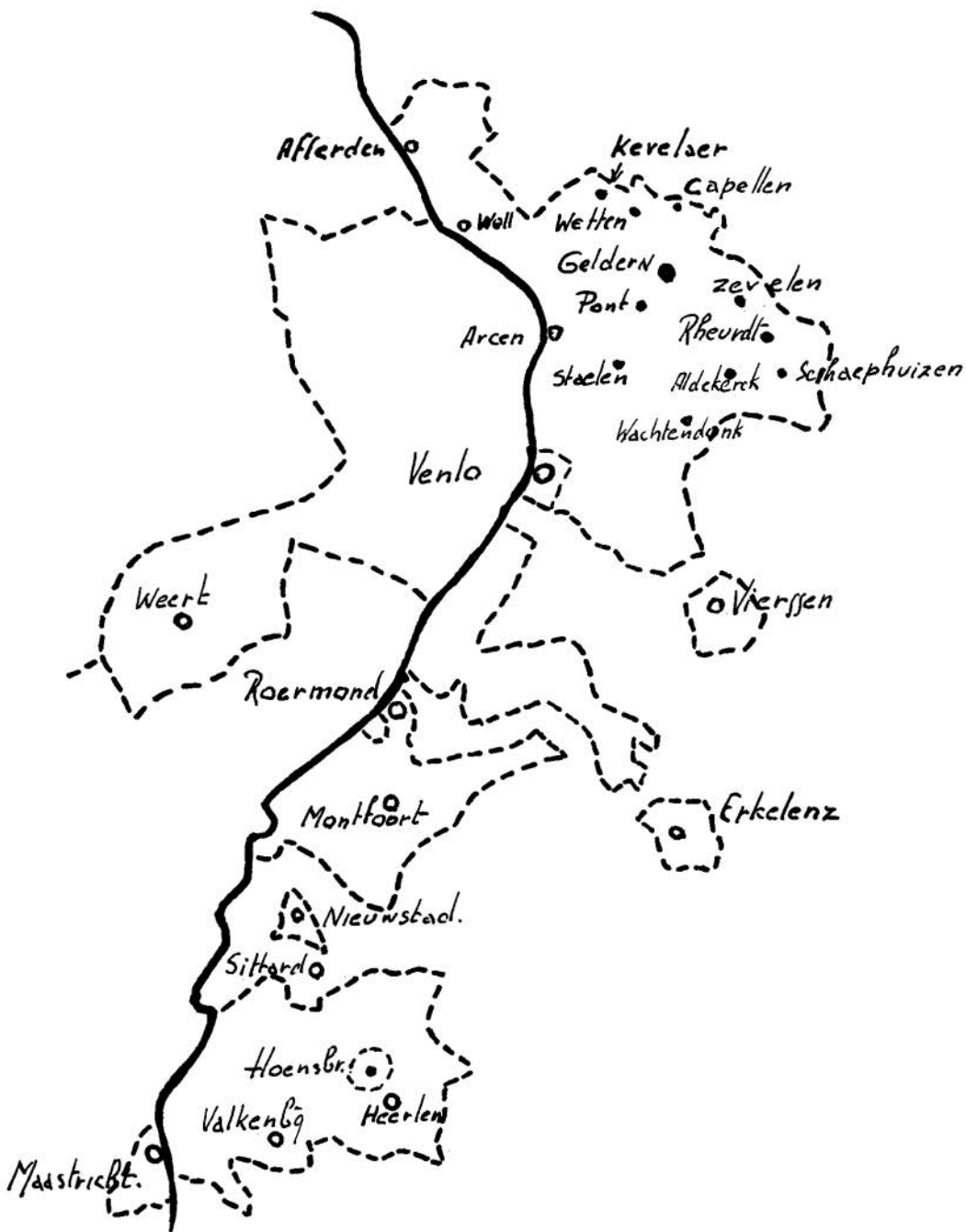
De schrijvers van de *Geschiedenis van Hoensbroek* vragen zich af, of dit een schijnmanoeuvre geweest is (bl. 101). Dat moet inderdaad het geval geweest zijn. De zoon, Johan Willem, was toen nog geen tien jaar oud. Arnold Adriaan beschouwde zich wel degelijk als de heer, zoals uit zijn verdere stappen blijkt.

Want in de loop van 1676 richtte hij zich vanuit Brussel nogmaals tot de koning met een verzoek, vooreerst om zijn gelderse aankoop nog eens goed te keuren en verder om ze *samen met Hoensbroek* tot één markizaat te verheffen onder de titel van Markizaat van Hoensbroek. Tevens vraagt hij dat hij dit uitgebreide markizaat als één leen mag verheffen voor de koning in diens hoedanigheid van Hertog van Gelder.

In zijn aanvraag zegt de rekwirant dat Hoensbroek toch wel wat klein is voor zo'n illustere titel.

De koninklijke Raad zat er blijkbaar mee, want op 16 november 1676 werd besloten, de zaak aan te houden tot na de oorlog.⁵⁾ De onderhandelingen voor de vrede waren al in juni van dat jaar te Nijmegen begonnen, maar ze verliepen moeizaam en sleepten twee jaren voort. Maar zolang wilde Arnold Adriaan niet wachten. Op 25 maart 1678 wendde hij zich opnieuw tot de koning in de vorm van een deels gelijk-luidende, deels uitgebreide aanvraag. Letterlijk heet het in het tweede deel:

Et comme il at le malheur d'avoir la plus grande perte de ses biens confisqueés a raison de la guerre et que la Baronnie de Hoensbroeck située au pays de Fauquemont est sous la domination de la France depuis la perte du Limbourgh, il n'a voulu se servir du dit titre, pour ne pas le relever de la France qui l'at faict souffrir en ses biens plus

Het land van Valkenburg (onverdeeld) en de gebiedsdelen van Opper-Geire.
(Maastricht en Venlo waren Staats).

que tous les autres a cause des emplois importants qui luy ont esté confiez.

Hier is de situatie precies weergegeven. Arnold Adriaan was markies geworden van een gebiedje dat in handen van de vijand was.⁶⁾ Het moest die vijand bekend zijn dat hij bij vele Duitse vorsten tegen Frankrijk geageerd had. Op deze wijze was er van de nieuwe waardigheid geen plezier te beleven. Daarom gaat de aanvraag verder:

... et comme il at acquis les seigneuries de Nieuwerkerke et Winternam, Aldekerke et Eyl, Vernem, Sevelon, Roert, Schaephuysen, Stennden, S. Anthonisberch, Wetten, Pont, Veert, Capellen, Kevelaer, Rayen et Cleyn-Kevelaer au Duché de Gueldres, toutes contigues, l'une a l'autre ... daarom vraagt hij die aankoop nog eens te willen bevestigen en de titel van markies te willen *overdragen* (transfereren) op die heerlijkheden, onder de naam van Hoensbroeck, met de mogelijkheid ze te kunnen verenigen tot één leen en dat van de koning te ontvangen op zijn titel van hertog van Gelre.⁷⁾

Het verzoekschrift was vergezeld van een aanbeveling van de regering in Brussel, eveneens van 25 maart 1678. Uit dit laatste stuk blijkt dat de zaak meer dan een jaar is blijven rusten. Op 16 november 1676 immers was de zaak, zoals gezegd in beraad gehouden en uit deze aanbeveling blijkt dat eerst op 17 januari van het lopende jaar '78 vanuit Madrid een brief naar Brussel gegaan was, om nader inlichtingen. Hoensbroeck stelde in Brussel zijn nieuwe verzoek op. De regering beval het de koning aan. Men zou het grootmoedig en juist vinden het verzoek in te willigen, vanwege de persoonlijke verdiensten van de aanvrager, ook al zou het niet als precedent beschouwd moeten worden. Bovendien zou de koning in geen geval schade lijden. Letterlijk vertaald: (Men moet in aanmerking nemen) de kwaliteiten, verdiensten en grote diensten van zijn voorouders en die welke de genoemde baron zelf bewezen heeft en reeds sinds zes jaren bewijst bij de vorsten van het (Duitse) Rijk, bij wie hij grote achting geniet en de zaken in dienst des konings met zoveel finesse en goed gevolg behartigt, dat het passend is, hem voldoening te geven in wat hij vraagt, want er is voor Uwe Majesteit geen nadeel noch enig belang in het geding.⁸⁾

Merken wij op dat in de eerste aanvraag verzocht werd, de Gelderse heerlijkheden te mogen „incorporer audit Marquisat”, terwijl in de tweede aanvraag verzocht wordt „de transferer ledit titre de marquis sur toutes les seigneuriess sous le nom de Hoensbrouck”.

IV

Dit is het laatste stuk van het dossier. Het antwoord op de vraag of het verzoek is ingewilligd, is uit de documenten niet te lezen. Als er een antwoord gekomen is, moet het in het huisarchief van Haag gezocht worden. Maar als men in Madrid wilde wachten tot na de oorlog, en de vrede medio 1678 in zicht kwam, kan men zich indenken dat er geen inwilliging op deze toch ingrijpende maatregel gekomen is. Intussen kunnen we met enige opmerkingen dit artikel afronden.

incorporées en un seul chef et le rebelle
de la Maite' comme Dileg de Giecordes.
fait a Bruxelles le 2 de Mars 1678.
Arnold Adriaan van Hoensbroeck

Handtekening van Arnold Adriaan van Hoensbroeck

1. Blijkens de data der stukken is de kwestie nogal traag behandeld. Voordat de nieuwe aanvraag van 25 maart '78 in Madrid aangekomen en beantwoord was; vóórdát dit antwoord in Brussel en in handen van de aanvrager was, zal er wel enige tijd verlopen zijn. Maar de geschiedenis stond ook niet stil. Op 10 augustus 1678 sloten Frankrijk en de Republiek vrede. Arnold Adriaan nam zelf als een van de zaakgeplastigden van de landvoogd der Zuidelijke Nederlanden aan de besprekingen deel. De fransen verlieten het land van Valkenburg. De rechtmatige heren namen het weer in bezit.
2. Een verheffing van Hoensbroeck samen met de gelderse goederen voor de hertog van Gelre (wie dat ook was) had natuurlijk bedenkelijke kanten voor de soeverein van Spaans-Valkenburg. In die jaren waren beide landen nog in personele unie verbonden, en onderdeel van de Zuidelijke Nederlanden. Maar onder Arnolds zoon werd het anders. Bij de vrede van Utrecht in 1715 ging Opper-Gelre grotendeels aan het nieuwe koninkrijk Pruisen verloren. Daarmee was de band met de Zuidelijke Nederlanden verbroken. Hoensbroeck dat nu Oostenrijks werd, verheffen voor het leenhof van Gelre dat pruisisch was, was niet denkbaar, zonder het uit zijn Valkenburgs verband te rukken.
3. Daarom blijft er een vraag. Is het motief van de franse bezetting van Hoensbroeck het enige geweest om deze, zelfs voor toenmalige verhoudingen vreemde combinatie voor te stellen? Of stak er bij de aanvrager toch meer achter? Bezien we het leven van Arnold Adriaan, zoals de *Geschiedenis van Hoensbroeck* die geeft, 97-110. Reeds zijn vader is van jongsaf opgegroeid in Schloss Haag. Hij begon weliswaar de grootse verbouwing van het kasteel Hoensbroeck, maar hij heeft er

nauwelijks gewoon. Arnold Adriaan is in Haag geboren en gestorven (108; de bewering op bl. 325 dat hij in Hoensbroek stierf is onjuist en met de opmerking op bl. 108 in strijd). Hij heeft weliswaar als jongen van twaalf jaar in Hoensbroek de eerste steen mogen leggen (bl. 325), maar ook al was Hoensbroek zijn stamslot, het is nooit zijn „heimat” geweest. Het zwaartepunt van zijn bezit en macht lag in Opper-Gelre. Zag hij hier meer toekomst dan in het sinds 1661 verdeelde land van Valkenburg? Met andere woorden, treedt hier een geleidelijke vervreemding van de familie ten opzichte van het oude stamland aan de dag? De vraag is temeer gerechtvaardigd, omdat Arnold Adriaan, even bezet met diplomatieke missies als zijn vader, ook even bouwlustig was. Zoals de vader kasteel Hoensbroek maakte tot wat het nu grotendeels nog is, zo heeft de zoon Haag grandioos verbouwd en vernieuwd overeenkomstig zijn staat. Deze verbouwing begon in 1662. Twee jaar later was zij voltooid. In 1680 werd de voorhof vernieuwd door Coen Coenen en Herman Geurden. In 1686 werd er nogmaals gebouwd.⁹⁾ Daarom is het interessant dat hij in zijn eerste aanvraag zijn gelderse heerlijkheden bij Hoensbroek wilde inkorporeren, terwijl hij in de tweede aanvraag de titel zonder meer op zijn gelders bezit wilde overdragen (transferer). Misschien heeft men hem in Brussel op de juridische moeilijkheden gewezen die in de eerste formulering vervat waren.

In feite heeft Hoensbroek niet meer als hoofdzetel gefungeerd. De overdracht aan Arnolds zoon, Johan Willem, een negenjarige jongen, in 1675, had geen gevolgen; de bewering dat deze Johan er vanaf 1682 woonde (a.w. 326) zou ik bewezen willen zien. Johan Willem was toen nauwelijks zestien jaar. Hij huwde pas in 1695, na de dood van zijn vader. Wel schijnt kasteel Hoensbroek tot aan de Franse revolutie soms gediend te hebben als woonhuis voor de vermoedelijke opvolger. Maar ook Hillenraed bij Roermond heeft als zodanig gediend.

De annexatie van Opper-Gelre door Pruisen heeft Arnolds zoon heel anders georiënteerd dan zijn vader en grootvader. Van Nederlanders werden de Hoensbroeks onderdanen van Pruisen en het Duitse Rijk. Als er dus een tijd geweest is dat het markizaat groter was dan het gebied in het land van Valkenburg, dan heeft dat maar kort geduurd.

Tot slot een mededeling over het geboortjaar van Adriaan van Hoensbroek, de vader van Arnold Adriaan. De *Geschiedenis van Hoensbroek* geeft in navolging van een zekere Ferber als zijn geboortjaar 1590. In de diplomatieke korrespondentie van zijn zoon bevindt zich een brief van 14 mei 1673 (Legajo 2122). Daarin schrijft hij dat er in Berlijn weinig resultaat te behalen valt. Daarom zou hij graag naar huis gaan „de tant plus que la maladie qu'on me mande de mon pere, aagé de 85 ans m'en fait apprehender la perte, et desirer par consequent de luy rendre les derniers devoirs”. Het cijfer 85 is onderstreept. Welnu, als deze opgave juist is, moet het geboortjaar van Adriaan 1588 of misschien zelfs 1587 zijn.

C. DAMEN OSB

NOTEN:

1. J. Habets, Manuscris ayant rapport a l'histoire du duché de Limbourg, Publications I (1864), 352.
2. Julián Paz, Archivo general de Simancas, Catálogos, deel III, Madrid 1946.
3. Voor deze namen zie Fr. Nettesheim, Geschichte der Stadt und des Amtes Geldern, Kevelaer 1963 (onveranderde herdruk van 1863) bl. 8-21 Vgl. de lovende bespreking van Habets in Publications I (1864) 352-6. In het voorbijgaan zij gezegd dat er over de Hoensbroeks na 1600 in dit boek veel te vinden is. Nettesheim had vóór zijn publikatie het huisarchief der Hoensbroeks geordend.
4. Een exemplaar van deze oorkonde ook in het archief van Haag; Nettesheim, 232.
5. Se suspena esta materia asta que llegue la paz; men schorte deze zaak op totdat de vrede komt.
6. Zie ook: Geschiedenis van Hoensbroek, 97.
7. „... et de transferer ledit titre de marquis sur toutes lesdites Seigneuries sous le nom de Hoensbroeck avecq la faculté de les pouvoir unir et incorporer en un seul fief, et le relever de Votre Majesté comme Ducq de Guel-dres”.
8. „... las calidades, meritos y largos servicios de sus antepassados y los que(l) el dicho Barón ha hecho y va continuando desde seis años aca con los Principes del Imperio y trata las cossas de Rl servicio con tanta fineza y sucesso que conviene darle la satisfacion que pide. Pues no se sique a V.M. en ello perjuizio ni interés alguno.
9. Paul Clemen, Die Kunstenkmäler der Rheinprovinz, Erster Band, II Die Kunstenkmäler des Kreises Geldern, Düsseldorf 1891, bl. 28-30.

Pancratius als doopnaam

Uit een onderzoek, dat in 1956 werd ingesteld door het Naamkundebureau van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen te Amsterdam (zevende vragenlijst) blijkt, dat de naam Pancratius opvallend vaak voorkomt in de Overijsselse plaats Tubbergen.¹⁾ De oorzaak daarvan is gemakkelijk te vinden: Tubbergen heeft Pancratius als kerkpatroon.

Het is bekend, dat kinderen in veel gevallen bij de doop genoemd

werden naar een familielid (grootouders, ooms en tantes) of de naam ontvingen van een geliefde heilige, vaak de patroon van de eigen parochie.

Het feit, dat door het Naamkundebureau Tubbergen wel genoemd wordt en Heerlen, waar Pancratius eveneens kerkpatroon is, niet, wierp bij mij de vraag op, hoe vaak in Heerlen de naam Pancratius als doopnaam werd gebruikt.

Bij het onderzoek naar het voorkomen van de doopnaam Pancratius in Heerlen maakte ik gebruik van de kerkelijke doopregisters van de Sint Pancratiusparochie in de jaren 1588-1797.

Het onderzoek had het volgende resultaat:

De „oudste” Pancratius die ik aantrof is Pancratius *Nacken*, die op 6 maart 1603 aanwezig was bij de doop van een kind van Hein Hameckers en Dreijtgen, zijn vrouw.

Verder werden de volgende kinderen gedoopt met de naam Pancratius: 18 mei 1597: Pancratius, zoon van Paescken *Laven* en Lijsken „sijn hausfra”;

22 januari 1608: Pancratius, zoon van Anthonis *Spannirts* en Berb Pennix;

15 januari 1612: Pancratius, zoon van Tilmen *opgen Keijser* en Trintgen Munckx;

6 april 1620: Pancratius, zoon van Henricus *Munichs* en Mettel Olmans;

29 juli 1625: Pancratius, zoon van Laurentius *Naecken* en Gudula zijn vrouw;

29 november 1648: Pancratius, zoon van Paulus *Mullers* en Maria Munx;

12 mei 1718: Matthias Pancratius, zoon van Antonius *van der Heijden* en Maria Hellings;

3 augustus 1772: Pancratius, zoon van Joannes *Tilmans* en Maria Catharina Vrusch;

26 december 1794: Pancratius Josephus, zoon van Henricus *Spiekers* en Gertrudis Hamers;

2 januari 1797: Dionysius Gerardus Pancratius, zoon van Matthias Josephus *Penners* en Anna Catharina Groenenschild;

5 januari 1797: Hubertus Pancratius, zoon van Nicolaus Wilhelmus *Ross* en Maria Aloysia Pipers;

16 januari 1797: Winandus Pancratius, zoon van Petrus Josephus *van Nuyss* en Maria Helena Hartmans.

De oogst omvatte dus precies 12 kinderen, die de doopnaam Pancratius krijgen in een periode van ruim twee eeuwen, waarbij maar 8 maal deze naam als eerste naam is gebruikt. Mijns inziens een zeer schrale oogst, waarvoor nauwelijks een verklaring te vinden is.

De vrouwelijke vorm Pancratia komt in de periode, waarop het onderzoek betrekking had, niet eenmaal voor. Dat deze naam in Heerlen niet helemaal ontbreekt, blijkt uit de naamgeving van Godelieve Jeanne Georgette Pancratia van Hommerich, een dochter van de oud-archivaris van Heerlen.

In welke mate de naam Pancratius in de negentiende en twintigste eeuw gebruikt werd, is mij niet bekend. Er is geen reden om te veronderstellen, dat het gebruik na 1800 is toegenomen. Over de tijd vóór 1588 zijn evenmin cijfers bekend, maar als de naam toen veelvuldig was gebruikt, zou dit gevolgen hebben gehad voor later, omdat men ook in Limburg de traditie handhaafde kinderen naar familieleden te noemen, zodat bepaalde voornamen „eigen” zijn aan één of meer families. Het voorkomen van de namen Munckx, Munnichs en Munx en verder Nacken en Naecken in bovenstaande lijst wijst ook in die richting.

Blijft de vraag, waarom de doopnaam Pancratius zo impopulair was in Heerlen. De veronderstelling, dat de naam niet voldoende wel-luidend zou zijn of vreemd aandoet geeft geen afdoende verklaring. Eerder zal men de oorzaak moeten zoeken in het feit, dat Sint Pancratius pas later kerkpatroon werd als „opvolger” van Sint Andreas.²⁾ Ook Sint Laurentius van Voerendaal en Sint Martinus van Welten kunnen als „concurrenten” worden beschouwd. Hierbij dient echter wel in aanmerking genomen te worden, dat heiligennamen in de 12-de eeuw nog zeer schaars waren³, al kan dat in zuidelijke gebieden in mindere mate gelden, en dat pas in de 13-de eeuw de heiligennamen van de christelijke kerk zo veelvuldig als doopnamen worden gebruikt, dat ze de germaanse namen begonnen te verdringen.⁴⁾

Het gebruik van de voornamen Andreas, Laurentius en Martinus in Heerlen is uiteraard niet alleen te danken aan de omstandigheid, dat kerken deze namen droegen. Niettemin is het veelvuldig gebruik ervan als doopnaam in de periode 1588-1798 opmerkelijk: Andreas 110 maal, Laurentius 125 maal en Martinus 115 maal (het gebruik als tweede naam buiten beschouwing gelaten). Deze drie namen behoorden niet tot de meest gebruikte namen in Heerlen. Zoals overigens blijkt uit een onderzoek in Roermond over de periode 1645-1655 konden enkele eeuwen geleden slechts enkele namen als veelgebruikt aangemerkt worden. Berekend werd, dat 8 verschillende namen voldoende waren voor bijna 60 % van de in die periode geboren meisjes.⁵⁾

De namen Andreas, Laurentius en Martinus werden elk door ongeveer 1½ % van de Heerlense mannelijke bevolking gedragen. Daarbij steekt het aantal van 8 voor Pancratius (dat is 1 promille) wel bijzonder schril af.

M. A. VAN DER WIJST

NOTEN:

1. prof. dr. A. J. Bernet Kempers: „Voornamen: Hoe komen we er aan? Wat doen we ermee?”, 1965, blz. 64 en noot II 5.
2. Land van Herle, 1974 nr. 3/4 blz. 71-72.
3. G. J. Boekenoogen: „Onze voornamen”, De Gids II, blz. 457.
4. G. J. Uitman: „Hoe komen we aan onze namen? Oorsprong en betekenis van onze familie- en voornamen”, 1941, blz. 30.
5. drs C. A. A. Linssen: „Namen en noemen”, De Bronk, november 1961, blz. 77.

Berichten

INTERNE VERBOUWING OUDHEIDKUNDIGE DIENST

Sedert begin november wordt hard gewerkt aan een interne verbouwing bij de gemeentelijke oudheidkundige dienst te Heerlen.

Het resultaat van de verbouwing zal zijn:

- een aparte studiezaal (in de voormalige directeurskamer), zodat men niet langer hinder ondervindt van het museumbezoek;
- meer kastruimte in de studiezaal, zodat een handbibliotheek, kaartenbakken en andere hulpmiddelen, die de bezoekers zelf kunnen gebruiken, een onderzoek vergemakkelijken;
- een nieuw museumdepôt, waardoor de overal verspreide voorwerpen bijeen gebracht kunnen worden;
- een nieuwe directeurskamer.

De officiële opening zal plaats vinden op de avond van vrijdag 3 januari 1975, waarna op 4 en 5 januari Open Huis zal zijn van alle afdelingen van de dienst en wel van 10.00 tot 17.00 uur.

AANWINSTEN

GEMEENTELIJKE OUDHEIDKUNDIGE DIENST

Pastoor Meens te Ubachsberg schonk 3 foto's van de kerk, de Kerkstraat en de leuning van de preekstoel ca. 1900.

Dr. C. de Wit te Oirsbeek verblijdde de dienst met het door hem geschreven boek „De Nederlandse revolutie van de achttiende eeuw 1780-1787”.

Van de heer W. Kievits te Ubach over Worms ontving de bibliotheek een vijftal losse nummers van „De Mijn”, personeelsblad, uitgegeven door de Maatschappij tot Exploitatie der Steenkolenmijnen Laura en Vereeniging te Eygelshoven.

De heer Alb. Corten te Heerlen deed de volgende schenkingen: 1 foto van de kerk van Heerlerbaan; 5 foto's van directie en bezoek van de Oranje-Nassau I 1937-1938; 5 foto's en enkele familiepapieren betreffende de familie Roosen-Lemmens te Heerlen.

De heer L. van Wersch te Simpelveld schonk de dienst een aantal exemplaren van „Der Niederrhein” 1968-1973.

Een foto van het eerste bestuur van de boerenleenbank in Welten werd geschonken door mevrouw Sitzen te Ubach over Worms.

Van de heer R. van der Velden te Heerlen verwierf de dienst 4 prentbriefkaarten van het bijna voltooide postkantoor aan het Emmaplein,

ca. 1902, de Geleenstraat ca. 1920-1930, het Emmaplein ca. 1915 en ca. 1925.

Een schenking van de heer G. Dooyeweerd te Heerlen omvatte een groot aantal losse tijdschriften, krantenartikelen en kopieën.

Van de heer C. Helgers te Heerlen werden 130 bidprentjes in ontvangst genomen.

De heer H. Goossens te Ubach over Worms breidde de collectie bidprentjes uit met 70.

De heer Fr. Huts te Heerlen schonk een drietal foto's van het voormalige „Huis voor allen” aan de Emmastraat, 1944-1945.

Niet minder dan 850 bidprentjes werden geschonken door de heer J. Quaedvlieg te Heerlen.

Mejuffrouw J. Jansen te Heerlen verzamelde voor de dienst 280 bidprentjes.

VONDST TERRA SIGILLATA

Tijdens grondwerkzaamheden aan de noordzijde van het tweede gedeelte van de Promenade te Heerlen werden op 16 augustus twee fragmenten van terra sigillata gevonden. Beide stukken zijn rond het begin van de tweede eeuw vervaardigd in La Graufesenque. Een wandfragment van een kom type Dragendorff 37 vertoont een versiering met eierlijst, bladmotieven en dieren. Het tweede fragment, type Dragendorff 18/31, draagt het stempel van de pottenbakker Fuscus. Inv. nrs 2348 en 2590.

HAARDSTEEN MEEZENBROEK

Op 27-8-1974 werd door de heer R. van der Velden, dr. ir. Bungestraat 7 te Heerlen, aan het gemeentelijk oudheidkundig museum, een hardsteen geschonken. Dit voorwerp is afkomstig uit het voormalige kasteel Meezenbroek en werd rond 1927 bij verharding van de Meezenbroekerweg ontdekt door de heer W. Bevers, Achterstraat 4 te Heerlen. Op de voorzijde van deze hardsteen bevindt zich binnen een rechthoekig kader met parelrand een decoratie bestaande uit 2 lelies, waartussen een klimmende leeuw en een rozet. Tussen deze versieringen in staat het jaartal 1562. Inv. nr C 1038.

PUBLIKATIE

Zoals velen van de lezers reeds bekend is, verscheen onlangs van de hand van ir. C. Raedts een boek, getiteld „De opkomst, de ontwikkeling en de neergang van de steenkolenmijnbouw in Limburg”.

Uit recenties en reacties is reeds duidelijk gebleken hoezeer dit boek in een behoefte voorziet.

Een werk van deze auteur over dit onderwerp en in deze vorm zal niet alleen aan velen informatie verschaffen over de voor deze streek zo belangrijke mijnindustrie in heden en verleden, maar ook anderen er toe brengen hun kennis en hun mening aan het papier toe te vertrouwen, zodat volgende generaties gebruik kunnen maken van de overgeleverde feiten en opvattingen.

Het werk is verschenen in de serie Maaslandse Monografieën en uitgegeven bij Van Gorcum, Assen.

vdW

BIJEENKOMSTEN WERKGROEP LAND VAN HERLE

Op 7 oktober hield de werkgroep een bijeenkomst, die in het teken stond van de tentoonstelling „Staalkaart”, een expositie van voorwerpen uit de diverse Limburgse musea.

Na een korte inleiding door drs. J. T. J. Jamar werd een bezoek gebracht aan de tentoonstelling, die ingericht was in het gemeentehuis van Heerlen.

Ook op 4 november werd de vergadering gecombineerd met een excursie. Er werd een bezoek gebracht aan het nieuwe mijnmuseum in Rolduc, dat een duidelijk beeld geeft van alles, wat met de mijnbouw te maken heeft. Daarna had een discussie plaats, waarbij ir. C. Raedts, die ook toelichting had gegeven bij de geëxposeerde voorwerpen, nader inging op een aantal vragen, die hem gesteld waren betreffende het museum en het onlangs door hem geschreven boek.

„STANDEN EN LANDEN”

Tijdens de op 7 december j.l. te Brussel gehouden jaarvergadering van „Standen en Landen”, de belgische commissie van de internationale commissie voor de bestudering van de historische gewestelijke statencolleges, heeft prof. dr. Emile Lousse, voorzitter, hulde gebracht aan het lid, tevens mede-oprichter dezer commissie, de heer drs. L. van Hommerich, voor het vele werk, in de loop der jaren door hem verricht.

K R O N I E K

- 8 juli- Het Heerlense parodistische trio „De Globetrotters” maakt een toernee
1 aug. door Australië.
- 18 juli Overlijden van F. A. J. Janssen, wethouder voor sociale aangelegen-
heden van Brunssum, in de leeftijd van 58 jaar.
- 28 juli Pater Zachaeus Simons, O.F.M., oprichter van het St. Antoniusgilde in
de Looierstraat, Heerlen, op 87-jarige leeftijd overleden.
- 29 juli Huldiging fanfare St. Caecilia uit Ubachsberg-Voerendaal wegens behalen
kampioenschap (met lof der jury) in de eerste divisie afdeling fanfares
op het Wereld Muziek Concours in Kerkrade.
- 30 juli Afscheid van ir J. G. van Poppel, directeur Industrieschap Oostelijk
Mijngebied, Heerlen, i.v.m. pensionering.
- 1 aug. Benoeming van Frits (G. H. H.) Adams, oud-aalmoezenier van sociale
werken te Heerlen, tot stafdocent aan de kaderschool van de politie
te Zutphen.
- 5 aug. Uitreiking door burgemeester drs F. J. W. Gijzels van oorkonde en van
de aan de onderscheiding „ereburger van de stad Heerlen” verbonden
gouden medaille aan dr A. C. J. Rottier, oud-president-directeur van
DSM.
- 10 aug. Afscheid van pastoor F. Bosch van de parochie O.L. Vrouw Hulp der
Christenen te Nieuwenhagen i.v.m. zijn benoeming in de parochie
H. Michaël te Berg aan de Maas.
- 15 aug. Officiële oplevering van de geheel vernieuwde wijken Maria Christina
en oud-Heksenberg (440 AZL-woningen) te Heerlen-Noord in aan-
wezigheid van staatssecretaris Jan Schaefer van Volkshuisvesting en
Ruimtelijke Ordening.
- 16 aug. Officiële opening nieuwe behuizing van het Regionaal Centrum voor
Maatschappelijk Werk in Brunssum, Raadhuisstraat, door burgemeester
J. W. Quint.
- 19 aug. Ingebruikname regionale vuinistortplaats te Ubach over Worms, be-
stemd voor de in het Stadsgewest Oostelijk Mijngebied deelnemende
gemeenten.
- 20 aug. Aanvang eerste lessen aan de nieuwe Middelbare Horecaschool Heerlen
in een tijdelijke huisvesting aan de Promenade; tot directeur wordt be-
noemd H. G. W. Dols uit Sittard.
- 21-23 Prinses Beatrix en prins Claus brengen een werkbezoek aan Limburg,
aug. waarbij o.m. het Klooster Imstenrade van de Medische Missiezusters in
Heerlen wordt bezocht.
- 23 aug. Officiële opening cactustuin van J. Plevier aan de Ganzeweide, Heer-
len, door wethouder P. H. F. Masthoff.
- 23-25 Viering 125-jarig bestaansfeest koninklijke schutterij St. Sebastiaan,
aug. Heerlerheide-Heerlen.
- 24 aug. Installatie van J. G. Custers, voorheen pastoor te Berg aan de Maas, tot
pastoor van de parochie O.L. Vrouw Hulp der Christenen, Nieuwen-
hagen.
- 27 aug. Officiële opening nieuwe ruimte van de openbare leeszaal en bibliotheek
in de voormalige Mariaschool, Hogeweg, Voerendaal, door burgemeester
J. W. H. Sieben.
- 29 aug. Uitreiking door burgemeester J. van 't Hooft van zilveren legpenning
der gemeente Ubach over Worms aan J. Quaden wegens zijn zilveren
raadslidmaatschap.
- 30 aug. Afscheid van H. F. J. Oostwegel, directeur Lagere Technische School,
Heerlen, i.v.m. pensionering; in zijn plaats wordt benoemd J. G. Spau-
wen uit Heerlen.
- 30 aug. Afscheid van drs L. E. M. A. van Hommerich, gemeentearchivaris en
directeur Gemeentelijke Oudheidkundige Dienst Heerlen, i.v.m. pen-
sionering.

- 30 aug. Afscheid van J. H. Merkelbach, hoofd eerste afdeling gemeentesekretarie Heerlen en loko-sekretaris, i.v.m. pensionering; hij ontvangt de versierselen behorend bij de koninklijke onderscheiding Ridder in de orde van Oranje Nassau; tot zijn opvolger als hoofd van de eerste afdeling wordt benoemd H. Th. Coops.
- 30-31 aug. Viering 50-jarig bestaansfeest parochie O.L. Vrouw van de Berg Carmel, Leenhof-Schaesberg.
- 31 aug. Opening tentoonstelling van werken van kunstschilder Harry Koolen, Heerlen, in het raadhuis van Heerlen door burgemeester drs F. J. W. Gijzels.
- 6 sept. De uit Heerlen afkomstige pater Frans Timmermans wordt gekozen tot generaal-overste van de congregatie van de H. Geest.
- 8 sept. Installatie van pastoor Thöni, Laanderstraat-Heerlen, tot aalmoezenier van de koninklijke schutterij St. Sebastianus uit Voerendaal.
- 8-10 sept. Feestviering i.v.m. 100-jarig bestaan firma Schunck, Heerlen; bij gelegenheid hiervan ontvangt mevrouw M. L. Chr. Dohmen-Schunck de pauselijke onderscheiding Pro Ecclesia et Pontifice en wordt zij benoemd tot Ridder in de orde van Oranje Nassau.
- 14 sept. Viering gouden bestaansfeest Eletrotechnisch Bureau van Zandvoort B.V., Heerlen.
- 18 sept. Officiële ingebruikname vernieuwde zaal van de stadsschouwburg in Heerlen; tevens opening nieuwe seizoen met opera-avond.
- 19 sept. Opening eerste grote tentoonstelling van schilderijen van de Heerleenaar Sjef Biessen in de stadsschouwburg van Heerlen.
- 21 sept. Dr Winand Roukens, bekend o.m. als promotor van het Volkskundig onderzoek in Zuidoost-Limburg, op 78-jarige leeftijd te Maastricht overleden.
- 28 sept. Installatie van pater J. Janssen O.F.M. tot pastoor van de parochie St. Antonius, De Vrank-Heerlen.
- 1 okt. Uitgave in de serie Maaslandse Monografieën van boekwerk „De opkomst, de ontwikkeling en de neergang van de steenkolenmijnbouw in Limburg” van de hand van ir C. E. P. M. Raedts, Heerlen, zulks bij gelegenheid van het 25-jarig bestaan van het Sociaal Historisch Centrum voor Limburg.
- 2 okt. Hub Jongen, oud-wethouder van Heerlen, op 74-jarige leeftijd overleden.
- 4 okt. Opening tentoonstelling „Staalkaart van de Limburgse musea en oudheidkamers” in Heerlens raadhuis door de burgemeester van Heerlen.
- 24 okt. Architect prof. ir F. P. J. Peutz uit Heerlen, schepper van vermaarde bouwwerken - o.m. Raadhuis en „Glaspaleis” in Heerlen -, op 78-jarige leeftijd overleden.
- 24 okt. Uitspraak faillissement van de Verenigde Limburgse Bakkerijen (V.L.B.) in Heerlen.
- 24-26 okt. Wereld-en Europese kampioenschappen kunstwielrijden en cycloball in sporthal Varenbeuk, Heerlen, georganiseerd door kunstwielrijdersvereniging „De Heidebloem”, Heerlerheide-Heerlen.
- 25 okt. Officiële opening agentschap van de Nederlandse Bank in Heerlen, Euterpelaan, door dr J. Zijlstra, president van deze Bank.
- 25-27 okt. Feestviering i.v.m. 50-jarig bestaan gemeenschapshuis „De Keet”, Denestraat, Passart-Hcensbroek.
- 4 nov. Overlijden van „meester” Oostwegel, F. H. L., een markant figuur uit de Heerlense historie, in de leeftijd van 91 jaar.
- 7 nov. Uitgave door de gemeente Schinveld van boekwerk „Bijdrage tot de geschiedenis van Schinveld” van de hand van emeritus priester-leraar J. H. W. Bosch uit Amstenrade.
- 9 nov. Uitreiking door de Commissaris der Koningin van erepenning der provincie Limburg aan Jan Maenen, Heerlen, tijdens zijn officieel afscheid als volksvertegenwoordiger.

REGISTER

op de inhoud van de jaargang 1973

aflevering 1, januari/maart

Verkeer in vroegere tijden (door J. Th. Jansen)	1
Het einde van de abdij Rolduc, III. Limburg en Rolduc in de woelingen van de Brabantse revolutie (door F. J. M. Wiertz)	14
Joseph Sijstermans van Carisborg (door A. Beaujean)	27
De heer N. Eussen gaat het Land van Herle verlaten (door de redactie)	39
Historische Chroniek (door de redactie)	
— aanwinsten gemeentelijke oudheidkundige dienst Heerlen	
1. museum	40
2. bibliotheek	40
3. genealogische kollekties	40
— publikaties	40
— lezingen	41
— vergaderingen	41
— excursie	41
— (chroniek)	43

aflevering 2, april/juni

Op historische verkenning „in het Loan” en „op de Gier” te Heerlen (door L. van Hommerich)	45
Enkele gegevens uit het verleden van Nieuwenhagen (door W. van Mulken)	52
Uit de geschiedenis van Schinveld: „Valkenburgse lenen te Schinveld” (door J. H. W. Bosch)	61
Historische Chroniek (door de redactie)	
— aanwinsten gemeentelijke oudheidkundige dienst Heerlen	
— genealogische collecties	66
— lezingen	66
— publikaties	66
— excursies	66
— (chroniek)	67

aflevering 3, juli/september

Bijdrage tot het postwezen te Heerlen (door L. van Hommerich)	69
Het einde van de abdij Rolduc, IV. De komst der Fransen in 1792-1794 (door F. J. M. Wiertz)	87
Bisschoppen uit de familie Van Hoensbroeck, (4) 2 Cesar Constantin Frans van Hoensbroeck (vervolg) (door P. A. H. M. Peeters)	100
Uit de geschiedenis van Schinveld: „Valkenburgse lenen te Schinveld”, (vervolg) (door J. H. W. Bosch)	110
Historische Chroniek (door de redactie)	
— aanwinsten gemeentelijke oudheidkundige dienst Heerlen	
1. historisch archief	115
2. bibliotheek	115
3. genealogische kollekties	116
— publikaties	116
— lezingen	116
— excursies	116
— berichten	116
— publikatie (door L. van Hommerich)	117
— (chroniek)	118

aflevering 4, oktober/december

Heerlen-Oranje 16e-20e eeuw (door L. van Hommerich)	119
Historische Chroniek (door de redactie)	
— aanwinsten gemeentelijke oudheidkundige dienst	
1. museum	147
2. bibliotheek	147
3. genealogische kollekties	147
— publikaties	147
— lezingen	147
— excursies	148
— (chroniek)	149

REGISTER

op de inhoud van de jaargang 1974

aflevering 1, januari/maart

In memoriam Jan Jakob Jongen 1887-1973 (door L. van Hommerich)	1
Een Spaanse inval in Heerlen 1652 (door J. T. J. Jamar)	4
Schadeloosstelling aan oorlogsslachtoffers te Simpelveld (door P. J. Haeren)	8
Chronogrammen in Schaesberg (door F. A. M. M. Wetzels Egon van der Elst en de Domaniale mijnen te Kerkrade (door C. Raedts)	10 14
Berichten	
— aanwinsten gemeentelijke oudheidkundige dienst	21
— vondsten	21
— heemkundecyclus	21
— werkgroep	21
— lezingen	21
— publikatie	22
Kroniek	22
De haan van Oirsbeek (door de redactie)	24

aflevering 2/3, april/september

Opdracht (door bestuur en redactie)	25
Voorwoord (door het gemeentebestuur)	26
Hoe het begon en geworden is onder leiding van drs. Van Hommerich (door C. Raedts)	27
Het archiefwezen van Heerlen in het verleden (door L. van Hommerich)	35
Het oude Voerendaal in het Land van Herle (door L. van Hommerich)	54
Bibliografie van drs. L. E. M. A. van Hommerich (vervolg) (door N. Eussen)	80
Berichten	
— nieuwe directeur oudheidkundige dienst	85

— aanwinsten gemeentelijke oudheidkundige dienst	85
— vondsten	86
— werkgroep Land van Herle	86
— publikaties	86
— register op tijdschrift Land van Herle (1950-1970) ver- schenen	86
Kroniek	87

aflevering 4, oktober/december

Geneeskundige verzorging in Heerlen (1885-1891 een kritieke periode) (door J. Th. Janssen)	89
Egon van der Elst en de Domaniale mijnen te Kerkrade (ver- volg) (door C. Raedts)	91
Een poging tot vergroting van het markizaat Hoensbroek (door C. Damen OSB)	101
Pancratius als doopnaam (door M. A. van der Wijst)	110
Berichten	
— interne verbouwing oudheidkundige dienst	112
— aanwinsten gemeentelijke oudheidkundige dienst	112
— vondst terra sigillata	113
— haardsteen Meezenbroek	113
— publikatie	114
— bijeenkomsten werkgroep Land van Herle	114
— standen en landen	114
Kroniek	115